

DR SERGIUSZ HR. TOLL

(22.XI.1893 – 19.XII.1961)

Jedną z barwniejszych postaci Katowic był światowej sławy badacz motyli dr Sergiusz Hr. Toll. W dniu 19.XII.1996 mija 35 rocznica śmierci tego wybitnego polskiego uczonego, wielkiego miłośnika i zasłużonego badacza ojczyzny przyrody, światowej sławy specjalisty rodziny *Coleophoridae*.

Życie jego to wytrwała i uporczywa praca naukowa wypływająca z narzuconej dla siebie samej dyscypliny wewnętrznej oraz umiłowania tego, co było mu najdroższe – ukochanych motyli. Był człowiekiem skromnym i zawsze życzliwym dla wszystkich, zwłaszcza tych młodych entomologów, którzy stawali w szranki lepidopterologii. Pełnym poświęcenia, wyrozumiałości i cierpliwości dla licznej rzeszy swoich uczniów, spośród których na pierwsze miejsce wysuwają się nazwiska Stanisława Bleszyńskiego i Józefa Razowskiego.

Sergiusz Toll był słynnym znawcą gatunków motyli rodziny *Coleophoridae*, głośnym na skalę światową autorytetem w jej taksonomii i systematyce. Pozostawił po sobie bezcenny zbiór motyli, który znajduje się obecnie w Instytucie Systematyki i Ewolucji Zwierząt Polskiej Akademii Nauk w Krakowie.

Sergiusz Toll urodził się 22 listopada 1893 r. w Warszawie. Tam też ukończył szkołę średnią. Przed wybuchem I Wojny światowej rozpoczyna studia prawnicze na Uniwersytecie Warszawskim. W roku 1914 wraz z ewakuowaną uczelnią wyjeżdża do Rosji, gdzie w Rostowie nad Donem studiuje nauki przyrodnicze i kontynuuje studia prawnicze. Po ukończeniu studiów i uzyskaniu stopnia doktora nauk prawnych ofiarowuje miejscowemu muzeum swój pierwszy zbiór motyli, liczący około 40 000 okazów.

Przebywając w Rostowie S. Toll wykorzystał czas do opracowania miejscowej fauny motyli. Jego dwie pierwsze prace dotyczą motyli tego terenu i ukazały się drukiem w 1919 roku.

Dorobek naukowy S. Tolla obejmuje 91 publikacji, które pozwoliły uczonemu wejść na stałe do międzynarodowej literatury entomologicznej. Był odkrywcą 279 nowych gatunków motyli dla nauki. Wśród nich znajdują się gatunki nowe dla fauny Polski, takie jak: *Epiblema petasitis* Toll, *E. baligrodana* Toll, *Aethes adelaidae* (Toll). Przez cały czas swych badań nad motylami z energią i zapałem odbywa codziennie wielokilometrowe wycieczki, z których przynosi liczne materiały do opracowania. Równolegle, dla wzbogacenia materiałów lepidopterologicznych, prowadzi na szeroką skalę zakrojoną hodowlę gąsienic, która przynosi duże efekty.

Był mistrzem preparacji, wszystkie jego okazy są nienaganne pod tym względem. Mając ogłoszonych drukiem 21 publikacji Sergiusz Toll od roku 1939 poświęca się badaniom gatunków motyli z rodziny *Coleophoridae*. Badania te, które dały fantastyczne wyniki, prowadzi przez 23 lata. W początkowym okresie badań S. Toll interesuje się gatunkami występującymi w Polsce, lecz możliwość uzyskania materiałów od lepidopterologów z Europy i świata pozwalają na poszerzenie opracowania *Coleophoridae* prawie z całej Palearktyki. Co roku opisuje znaczną liczbę nowych dla nauki gatunków z tej rodziny. W pracowni uczonego przy ul. Szafranka 1 w Katowicach piętrzą się przysyłane z różnych krajów Europy, Azji i Afryki materiały w celu opracowania. Rośnie obszerna korespondencja, a kartoteka wraz z rysunkami wzrasta do pokaźnych rozmiarów.

Wyniki badań nad organami rozrodczymi motyli z rodziny *Coleophoridae* zapełniają coraz częściej strony czasopism naukowych polskich, francuskich, szwajcarskich, niemieckich, austriackich, włoskich i egipskich. W 1952 roku ukazuje się zawierająca blisko 300 stron i kilkaset rysunków monografia poświęcona polskim gatunkom *Coleophoridae*. Od rana do późnych godzin nocnych uczony pracuje bez wytchnienia nad gigantyczną monografią palearktycznych *Coleophoridae*. U niektórych gatunków tej ro-

dziny jako pierwszy badacz na świecie odkrył żyworództwo. Liczba opisanych przez niego nowych gatunków motyli z rodziny *Coleophoridae* przekracza 200, a zbiór jest nieustannie wzbogacany o nowe gatunki z całej Palearktyki i liczy ponad 100 000 okazów.

Mieszkać od roku 1938 w Katowicach S. Toll będzie pracował tu do końca życia. Z terenu Katowic wykazuje wiele rzadkich i nowych dla Polski gatunków motyli. W trudnym okresie wojennym (w latach 1938-1944) bada Beskid Ustroński, skąd wykazuje 533 gatunki *Microlepidoptera*. Na terenie kraju Sergiusz Toll współpracuje z Instytutem Zoologicznym PAN w Warszawie i Zakładem Zoologii Systematycznej PAN w Krakowie.

S. Toll jest autorem kluczy do oznaczania przedstawicieli rodzin: *Micropterygidae*, *Eriocraniidae*, *Hepialidae*, *Tischeriidae*, *Oecophoridae*, *Glyphipterygidae* i *Douglasiidae*. Przez kilka ostatnich lat obejmuje stanowisko przewodniczącego Oddziału Górnośląskiego Polskiego Związku Entomologicznego w Bytomiu, pracami którego kieruje przy pomocy i współudziale Mariana Bielewicza.

Utworzone międzynarodowe wydawnictwo „*Microlepidoptera Palearctica*”, na czele którego stoi prof. H.G. Amsel, powołuje dr. S. Tolla do współpracy na stanowisko członka kolegium redakcyjnego i powierza mu równocześnie opracowanie rodziny *Coleophoridae*, ustalając termin jego przyjazdu do Londynu na wiosnę 1962 roku. Przedwczesna śmierć niweczy i przekreśla planowany wyjazd. Nastąpiła w momencie najmniej oczekiwanym. Na biurku uczonego oczekuje na opracowanie 58 nowych gatunków, a cała monografia palearktycznych *Coleophoridae* wraz z opracowanym nowym układem systematycznym, licząca półtora tysiąca stron maszynopisu i około 5 000 rysunków, była na ukończeniu.

Na zakończenie kilka refleksji. Mieszkałem niedaleko ul. Szafranka w Katowicach i nie miałem zaszczytu poznać osobiście tego wspaniałego człowieka, którego spuścizna będzie służyć całym zastępom młodych lepidopterologów. Sergiusz Toll zapisał się trwale na kartach nauki polskiej i światowej. Jako lepidopterolog pracował 42 lata. Spoczywa na głównej alei cmentarza przy ul. Francuskiej w Katowicach, z terenu którego także wykazywał ciekawe i nowe gatunki motyli dla fauny Górnośląska.

Bogdan Jacek Rozkrut

Górnośląski Klub Lepidopterologiczny, Katowice